

ΚΟΙΝ498 Ειδικά Θέματα Κοινωνιολογικής Θεωρίας και Κοινωνικής Έρευνας

Σε τι αναφέρεται το μάθημα

Το σεμινάριο σκοπό έχει να εμβαθύνει στη σπουδή και τη διερεύνηση κρίσιμων θεωρητικών αρχών της κοινωνιολογίας που στηρίζουν και προωθούν την κοινωνιολογική έρευνα αιχμής σήμερα. Συγκεκριμένα εστιάζει σε ερευνητικά ενδιαφέροντα και υποθέσεις που ενισχύουν την κοινωνιολογική οπτική και τεκμηρίωση λαμβάνοντας υπόψη τα επεξεργασμένα αποτελέσματα έγκυρων συγκριτικών μελετών αναφορικά με τους **αξιακούς προσανατολισμούς** των πολιτών στις Ευρωπαϊκές χώρες (βλ. π.χ European Social Survey 2007 και για επεξεργασία Γ. Βούλγαρης 2007, Δ. Βατικιώτης) Στο πλαίσιο αυτό η κοινωνιολογική ερευνητική προσέγγιση επιδιώκει να αναδείξει υπαρκτές διαφοροποιήσεις στην αντίληψη της **ορθολογικότητας**, αλλά και δομικές ή λειτουργικές στρεβλώσεις στην οργάνωση διοικητικών και ευρύτερα **κοινωνικών συστημάτων** σύμφωνα με τη λογική της κοινωνικής έρευνας και την αναγκαία κοινωνιολογική κατανόηση και εξήγηση των ζητημάτων αυτών. Κεντρικό ζητούμενο σε επίπεδο ερευνητικού σχεδιασμού στο πλαίσιο του σεμιναρίου αποτελεί η διερεύνηση του βαθμού αντιπροσωπευτικής οπτικής σύγκρισης και σημασιολογικού βάθους της μεταβλητής «αξιακά πρότυπα», η οποία εξειδικεύεται σε επιμέρους κατηγορίες αξιών.

Αρχικά το σεμινάριο επικεντρώνεται σε ειδικά ζητήματα της κοινωνιολογικής θεωρίας που προσεγγίζουν τις μορφές κοινωνικής δράσης σύμφωνα με την **Βεμπεριανή τυπολογία**, επιχειρώντας μια αναφορά σε σχετικά παραδείγματα που αναδεικνύουν τη σημασιολογική βαρύτητα και σημαντικότητα των **κοινωνικών αξιών** στην ιστορική συγκρότηση και εδραίωση των κοινωνικών σχέσεων σε συγκεκριμένους κοινωνικούς και πολιτικούς σχηματισμούς. Το εγχείρημα αυτό εξετάζεται κυρίως ως αναστοχαστικό πρόβλημα και ειδικό πρόγραμμα έρευνας για τις Κοινωνικές Επιστήμες, ιδιαίτερα για την σύγχρονη κοινωνιολογική ανάλυση. Επιπλέον αναλύονται : (1) η ανακατασκευή του αξιακού πλαισίου και η σύνδεση του ορθολογισμού με τις αξιακές κρίσεις, (2) η κοινωνικο-επιστημονική δυνατότητα ιεράρχησης διαφορετικών και αλληλοσυγκρουόμενων μέσων και σκοπών καθώς και αξιακών προτύπων που βρίσκονται σε μετάβαση και εμφανίζονται συγχρονικά ανάμεσα σε διαφορετικές δυτικού τύπου κοινωνίες, ή διαχρονικά σε ίδιες κοινωνίες στην ιστορική τους εξέλιξη. Τα παραπάνω ζητήματα εξετάζονται μέσα από την **διϋποκειμενική ισχύ** και τον αναγκαίο **ποιοτικό εμπλουτισμό** εννοιών και αξιών σε προγράμματα κοινωνικής έρευνας που αναβαθμίζουν το νοηματικό περιεχόμενο και την ωφέλεια στις σύγχρονες αποδόσεις των Κοινωνικών Επιστημών.

Ιδιαίτερη σημασία δίδεται σε θεωρητικές εξελίξεις της **βεμπεριανής** και της **δομολειτουργικής** θεωρητικής παράδοσης και στους τρόπους που αυτές υποστηρίζουν την έρευνα περί «**κοινωνικού κεφαλαίου**» και «**κοινωνικής εμπιστοσύνης**». Οι έννοιες αυτές εξετάζονται στο παρόν σεμινάριο σε σύνδεση με το συλλογικό και θεσμικό περιβάλλον μέσα στο οποίο διαμορφώνονται και

μετασχηματίζονται οι κοινωνικές αξίες των φορέων δράσης, αλλά παράλληλα και οι ίδιοι οι δρώντες διαμορφώνουν και ενίοτε ανατρέπουν.

Είναι σαφές ότι οι **θεσμοί** και οι **δομές** συγκροτούν τις εκάστοτε υποκειμενικοποιημένες κοινωνικές συνθήκες, που αποτελούν ιστορικά το πεδίο των ορθολογικών επιλογών και της **δράσης** των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων. Όμως για την αποφυγή ενός εγκλεισμού της ορθολογικότητας μέσα σε υποκειμενικά πλέγματα κατανόησης εξετάζουμε τη θέση του Weber, ο οποίος υπογραμμίζει μεν την ορθολογικοποίηση που συντελείται στο επίπεδο των ατομικών και των κοινωνικών πράξεων, καθιστά από την άλλη σαφές ότι το ερευνητικό ενδιαφέρον της κοινωνικής επιστήμης αφορά μορφές ορθολογικοποίησης, που συντελούνται κυρίως σε θεσμικό επίπεδο και σε σχέση με κοινωνικά συστήματα και δομές. Η αντιδιαστολή της τυπικής ορθολογικότητας μέσου/σκοπού (εργαλειακή) με το πρακτικό αξιακό διαφέρον (αξιακή) γίνεται ιδιαίτερα αισθητή στον ίδιο τον προσδιορισμό του σκοπού. Ενώ η ορθολογικότητα των μέσων (Mittelrationalität) ελέγχεται από την αποτελεσματικότητα των τεχνικών αποδόσεων στις προτεινόμενες λύσεις η ορθολογικότητα του σκοπού [Zweckrationalität] δεν μπορεί εύκολα να υπαχθεί κάτω από τη μονιστική εκδοχή της ενιαίας επιστήμης χωρίς να παραβιασθεί ή να εξουδετερωποιηθεί, όπως συχνά διαπιστώνεται, το δημοκρατικό, πολιτικό και αξιακό διακύβευμα που εξακολουθεί να διατηρεί τη μορφή του κοινωνικού δέοντος.

Κατά συνέπεια η ερευνητική προσέγγιση και ανάλυση που θα επιχειρηθεί στο σεμινάριο δεν θα περιοριστεί στο πεδίο της πλέον αντικειμενικοποιημένης και ιδιαίτερα πρόσφορης ερευνητικά (κυρίως ποσοτικής) διαδικασίας ενός εξορθολογισμού των μέσων, αλλά θα επεκταθεί στα ποιοτικά στοιχεία του σκοπού στην αξιακή του απόδοση, δηλαδή στις μορφές ζωής, στην πολιτισμικής διαφορά και στην ανάδειξη του περιεχομένου των κοινωνικών αξιών σύμφωνα με την παραπάνω τυπολογία που θα αναλυθεί στο μάθημα.

Απέναντι σε αυτή τη θεώρηση ο νεολειτουργισμός δίδοντας έμφαση στην πολιτισμική κοινωνιολογία (J. Alexander) αναζητεί αφενός την αυτονομία της κουλτούρας, αφετέρου τις συσχετίσεις ανάμεσα στις πολιτισμικές αξίες και τις κοινωνικές δομές, απομακρυνόμενος από αιτιώδεις εξηγήσεις και διεισδύοντας σε ατομικές και συλλογικές πράξεις νοήματος και συναισθημάτων των κοινωνικά κατασκευασμένων υποκειμένων. Θεωρεί επίσης ότι αυτές είναι ιδιαίτερης σημασίας για τη συγκρότηση του κοινωνικού κόσμου διότι «συγκροτούν την κοινωνική θέληση ομάδων, διαμορφώνουν τους κανόνες λειτουργίας οργανισμών, οριοθετούν την ηθική διάσταση του νόμου και προσδίδουν νόημα και κίνητρο στην τεχνολογία, την οικονομία και την πολεμική τέχνη και τεχνολογία» (J. Alexander)

Τα ζητήματα αυτά θα συζητηθούν παράλληλα με την θεωρητική εμβάθυνση και την ερευνητική προσέγγιση που θα επιχειρηθούν σύμφωνα με την παραπάνω θεματολογία στο σεμινάριο

Τρόπος πραγματοποίησης του μαθήματος

Το μάθημα θα πραγματοποιηθεί με διαλέξεις, συζητήσεις και παρουσιάσεις στην αίθουσα.

Πώς αξιολογείται ο/η φοιτητής/τρια

Η αξιολόγηση του φοιτητή ή της φοιτήτριας στο μάθημα θα προκύπτει από την παρουσία στα σεμινάρια, την ενεργό συμμετοχή στις συζητήσεις, στην παρουσίαση εργασιών και την συγγραφή του τελικού δοκιμίου.

Στόχοι του μαθήματος

Να μπορούν οι φοιτητές/φοιτήτριες να:

1. Εξοικειωθούν με την τρέχουσα κοινωνιολογική προβληματική και έρευνα περί «εκσυγχρονισμού» και «κοινωνικής ανάπτυξης» και των θεμάτων που την απασχολούν.
2. Διακρίνουν μεταξύ συγγενών κοινωνιολογικών όρων όπως «κοινωνική εμπιστοσύνη», «κοινωνικό κεφάλαιο», «πολιτισμικό κεφάλαιο», «κοινωνική ανάπτυξη», «κοινωνικές αξίες» και «πολιτισμικά πρότυπα» και να τους συνδέουν με βασικές κοινωνιολογικές έννοιες και θέματα.
3. Γνωρίζουν την σύνδεση του ανωτέρω πεδίου κοινωνιολογικής έρευνας με την σύγχρονη πολιτισμική ανάλυση, τον βεμπεριανισμό και τον δομολειτουργισμό.
4. Αναγνωρίζουν τα κρίσιμα εννοιολογικά εργαλεία και γνωστικά στοιχεία της κλασσικής βεμπεριανής και της δομολειτουργικής θεωρίας.
5. Διακρίνουν τους αντίστοιχους προσανατολισμούς εμπειρικής έρευνας που τα μεθοδολογικά εργαλεία του βεμπεριανισμού και του δομολειτουργισμού προκρίνουν.
6. Κατανοούν τις επιμέρους εξελίξεις που έλαβαν χώρα στα πλαίσια αυτών των θεωριών τα τελευταία χρόνια, καθώς και τον εμπλουτισμό τους από άλλες θεωρητικές τάσεις και σχολές (νεομαρξισμός, φαινομενολογία, ορθολογική δράση, κλπ).
7. Είναι ικανοί να αναπτύσσουν βασικά ερευνητικά σχέδια και ερευνητικές μεθοδολογίες.

Τι θα διδαχθεί ο φοιτητής

Μέχρι την περάτωση του αντίστοιχου εξαμήνου, ο φοιτητής ή η φοιτήτρια θα διδαχθεί:

1. Την κατάσταση της κοινωνικής έρευνας σήμερα και τους λόγους που συντελούν στην ανάπτυξη του θέματος «κοινωνικό κεφάλαιο».

2. Τις διαφορές μεταξύ «υλιστικών» και «μετα-υλιστικών» αξιών.
3. Τις μεγάλες ποσοτικές έρευνες που συνδέουν τις πολιτισμικές αξίες με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.
4. Την ανάπτυξη του πεδίου της «κουλτουραλιστικής κοινωνιολογίας» (cultural sociology), την διαφορά του από την «κοινωνιολογία της κουλτούρας» (sociology of culture) και την σύνδεσή της με την κοινωνιολογική έρευνα.
5. Την κοινωνιολογική προβληματική για την σχέση μεταξύ «κοινωνικής δομής» και «κοινωνικής δράσης» και τις ερευνητικές συνεπαγωγές της.
6. Τις διαφορές των τεσσάρων τύπων της βεμπεριανής «κοινωνικής δράσης» και τους τρόπους που ενεργοποιούνται στην κοινωνιολογική έρευνα.

Υλικό Μελέτης

Τα βασικά εγχειρίδια για το μάθημα αυτό είναι:

L. Harrison και S. Huntington (2007) *Οι Πολιτισμικές Αξίες και η Σημασία τους στην Ανθρώπινη Πρόοδο*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυρομάνος.

Μουζέλης, Νίκος (2010) *Γέφυρες Μεταξύ Νεωτερικής και Μετανεωτερικής Κοινωνικής Θεωρίας*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Ενδεικτικό ημερολόγιο σεμιναρίου:

1. Εισαγωγή – Κοινωνιολογική Έρευνα και Κοινωνική Θεωρία

Μαξ Βέμπερ : Βασικές Έννοιες Κοινωνιολογίας, Κένταυρος Αθήνα, 1993

Μάξ Βέμπερ : Μεθοδολογία των Κοινωνικών Επιστημών, Κένταυρος Αθήνα, 1996

Τάλκοτ Πάρσονς : Καπιταλισμός και αξίες, Νήσος , Αθήνα 2008

Giddens A. : Πολιτική και Κοινωνιολογία στη σκέψη του Max Weber, Οδυσσέας, Αθήνα, 1993.

2. Το θέμα των πολιτισμικών αξιών στον εκσυγχρονισμό αναπτυσσόμενων περιφερειών

L. Harrison και S. Huntington, Κεφ. 1-4

3. Πολιτισμικές αξίες, μετα-υλισμός, και θρησκευτικά πρότυπα στην κοινωνική ανάπτυξη

R. Inglehart «Κουλτούρα και Δημοκρατία» στο L. Harrison και S. Huntington Κεφ. 7

Ν. Δεμερτζής και Β. Ρουδομέτωφ : “Πολιτισμικό τραύμα: μια προβληματική της πολιτισμικής κοινωνιολογίας” στο *Επιστήμη και Κοινωνία* , τεύχ. 28, 2011

J. Alexander: *The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology*, New York: Oxford University Press.

4. Το θέμα της κοινωνικής εμπιστοσύνης και του κοινωνικού κεφαλαίου και η αξία τους στην κοινωνική ανάπτυξη

F. Fukuyama, «Κοινωνικό Κεφάλαιο» στο L. Harrison και S. Huntington Κεφ. 8

Δ. Σωτηρόπουλος «Θετικό και Αρνητικό Κοινωνικό Κεφάλαιο» *Επιστήμη και Κοινωνία*, 16, 2006, 139-160.

5. Κοινωνικό κεφάλαιο και «κοινωνική δράση»

Μαξ Βέμπερ : *Οι τύποι της εξουσίας*, Κένταυρος, Αθήνα, 2001

Γ. Βούλγαρης: «Η Ελλάδα στον καθρέφτη της Ευρώπης. Εθνικές Πολιτικές/Πολιτισμικές τάσεις και Παγκοσμιοποίηση» στο *Πολιτική Κοινωνία Πολίτες. Ανάλυση Δεδομένων της Ευρωπαϊκής Κοινωνίας Ερευνών (ESS)*, ΕΚΚΕ, 2007

Χ. Τάτσης: “Max Weber. Βιογραφική προσέγγιση στον κόσμο των ιδεών” στο του ίδιου «*Ερμηνευτικά κείμενα*» Οδυσσέας, Αθήνα, 1998

Π. Τερλεξής: *Max Weber*, Παπαζήση, Αθήνα, 1999.

6. Η βεμπεριανή διαφοροποίηση μεταξύ αξιακής και εργαλειακής δράσης.

Μ. Βέμπερ: *Οικονομία και Κοινωνία*, Σαββάλας, 2007

J. Habermas: *Κείμενα Γνωσιοθεωρίας και κοινωνικής κριτικής*, Πλέθρον, 2000

Κ. Καστοριάδης: Η “ορθολογικότητα” του καπιταλισμού, ύψιλον, Αθήνα, 1998.

Θ. Κονιαβίτης: *Πλουραλισμός στην Κοινωνιολογία*, Οδυσσέας, Αθήνα, 1994, τόμ. Α. (2).

Κ. Ψυχοπαίδης: *Ο Max Weber και η κατασκευή εννοιών στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Κένταυρος, Αθήνα, 1993.

7. Κοινωνικό κεφάλαιο και «βαθιές πολιτισμικές δομές»

Jeffrey Alexander. ‘The discourse of American civil society: A new proposal for cultural studies’ *Theory and Society*, 22: 151-207, 1993.

8. Πολλαπλές νεωτερικότητες και πολιτισμικές αξίες

Tu Wei Ming «Πολλαπλές Νεωτερικότητες» στο L. Harrison και S. Huntington Κεφ. 19.

Σ. Αιζενσταντ «Ο Πολιτισμός της Νεωτερικότητας» στο *Οι Πολιτισμοί – Μία Κοινωνιολογική Επανεκτίμηση*. Θεσσαλονίκη: Κυρομάνος.

9. Ελληνική κοινωνική ανάπτυξη και υπο-ανάπτυξη και οι θεωρητικές της εξηγήσεις.

N. Μουζέλης (2002) *Από την Αλλαγή στον Εκσυγχρονισμό*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Διαμαντούρος Ν. (1983) «Ελληνισμός και ελληνικότητα», στο Δ. Γ. Τσαούσης (επιμ.) *Ελληνισμός - ελληνικότητα. Ιδεολογικοί και βιωματικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας*. Αθήνα: Εστία, σ. 51-57. Αθήνα: Εστία

Ράμφορ (2012) *Time-out. Η Ελληνική Αίσθηση του Χρόνου*. Αθήνα: Αρμός.

10. Η ερευνητική δομή και τα αποτελέσματα της έρευνας **State Crisis and Civil Consciousness in Greece**.

11. Παρουσίαση εργασιών

12. Παρουσίαση εργασιών

Βιβλιογραφία

Alexander, Jeffrey (2006) *The Civil Sphere*. New York and Oxford: Oxford University Press.

Alexander, Jeffrey and Philip Smith (1993) 'The Discourse of American civil society: A new proposal for Cultural Studies', *Theory and Society*, No. 22: 151-207.

Alexander, Jeffrey (1996) 'Collective Action, Culture and Civil Society: Secularizing, Updating, Revising and Displacing the Classical Model of Social Movements', in Diani, M. and J. Clark (eds.), *Alain Touraine*, London: Falmer Press, 205-234.

Peter Bauer (1972). *Dissent on Development*. Harvard: Harvard University Press;

Βέμπερ Μαξ: Βασικές Έννοιες Κοινωνιολογίας, Κένταυρος Αθήνα, 1993

Βέμπερ Μάξ: Μεθοδολογία των Κοινωνικών Επιστημών, Κένταυρος Αθήνα, 1996

Bauer Peter (1981). *Equality, The Third World, and Economic Delusion*, Harvard: Harvard University Press.

Billig, M. (1987) *Arguing and Thinking. A rhetorical approach to social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Billig, M., Condor, S., Edwards, D., Gane, M., Middleton, D. and Radley, A. (1988) *Ideological Dilemmas: a social psychology of everyday thinking*. London: SAGE.

Delanty, G. (1995) *Inventing Europe: Idea, Identity, Reality*. London: Macmillan.

Demetzis, N. (1994) Ο εθνικισμός ως ιδεολογία. [*Nationalism as ideology*]. In Επιστημονικό Συμπόσιο: Έθνος-Κράτος-Εθνικισμός [*Scientific Symposium on Nation-State-Nationalism*] (21-22 January) Athens: Eteria Neoellinikou Politismou kai Genikis Pedias [Institute of Modern Greek and General Education Studies], pp. 67-116.

Διαμαντούρος Νικηφόρος (1983) «Ελληνισμός και ελληνικότητα», στο Δ. Γ. Τσαούσης (επιμ.) *Ελληνισμός - ελληνικότητα. Ιδεολογικοί και βιοματικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας*. Αθήνα: Εστία, σ. 51-57. Αθήνα: Εστία

Edwards, D. (1997) *Discourse and Cognition*. London: SAGE.

Edwards, D. and Potter, J. (1992) *Discursive Psychology*. London: SAGE.

Eizenstadt, Shmuel (2001) 'The Civilizational Dimension of Modernity - Modernity as a Distinct Civilization' *International Sociology* September Vol. 16, No. 3: 320-340.

Harrison, Lawrence and Samuel Huntington (2001) *Culture Matters: How Values Shape Human Progress*. New York: Basic Books.

Hausman, Ricardo et al. (2011) *The Atlas of Economic Complexity – Mapping Paths to Prosperity*, Harvard.

Herzfeld, M. (1982) 'The etymology of excuses: aspects of rhetorical performance in Greece'. *American Ethnologist*, Vol. 9, No. 4, 644-663.

Inglehart, Ronald (1990). *Culture Shift in Advanced Industrial Societies*, Princeton: Princeton University Press.

Giddens A. : Πολιτική και Κοινωνιολογία στη σκέψη του Max Weber, Οδυσσέας, Αθήνα, 1993.

Kalberg, Steven (1994) *Max Weber's Comparative-Historical Sociology*. Cambridge: Polity Press.

Lerner, Daniel (1958) *The Passing of Traditional Society*. New York: Free Press.

Liakos, A. (2007) Historical Time and National Space in modern Greece. In T. Hayashi and F. Hiroshi (Eds.) *Regions in Central and Eastern Europe: Past and Present*. Sapporo: Slavic Euroasian Studies 15, 205-227.

Mouzelis, Nikos (1978) *Modern Greece: Facets of Underdevelopment*. London: Macmillan.

Mouzelis, N. (1992) Θεσμοί και πολιτική κουλτούρα. [Institutions and political culture]. *To Vima*, August 23

Mouzelis, Nikos (1986) *Politics in the Semi-Periphery: Parliamentarism and Late Industrialization in the Balkans and Latin America*. London: Macmillan.

Πάρσονς Τάλκοτ: Καπιταλισμός και αξίες, Νήσος, Αθήνα 2008

Potter, J. and Wetherell, M. (1987) *Discourse and Social Psychology*. London: SAGE.

Ramfos, Stelios (2011) *Yearning For The One – Chapters in the inner life of the Greeks*. (tr. Norman Russell). Massachusetts, Holy Cross Orthodox Press.

Ράμφος, Στέλιος (2010) *Το Αδιανόητο Τίποτα – Φιλοκαλικά Ριζώματα του Νεοελληνικού Μηδενισμού*. Αθήνα: Αρμός.

Reicher, S. and Hopkins, N. (2001) *Self and Nation*. London: SAGE

Szokolczai Arpád and László Füstös (1998) 'Value Systems in Axial Moments: A Comparative Analysis of 24 European Countries' *European Sociological Review*, Vol. 14, No. 3, 211-229.

Taylor, Charles (1992) *Sources of the Self – The Making of the Modern Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Triandis, Harri and Michele Gelfard (1988) 'Converging Measurement of Horizontal and Vertical Individualism and Collectivism' *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 74, No. 1, 118-128.

Τζιόβας, Δημήτρης (2007) *Ο Άλλος Εαυτός – Ταυτότητα και Κοινωνία στη Νεοελληνική Πεζογραφία*. Αθήνα: Πόλις.

Fukuyama, Francis (1995) *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press.

Veremis, Th. (1983) Κράτος και Έθνος στην Ελλάδα: 1821-1912 [State and nation in Greece: 1821-1921]. In D. G. Tsalousis (Ed.) *Ελληνισμός και ελληνικότητα: Ιδεολογικοί και βιωματικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας [Hellenism – Greekness: Ideological and experiential axes of modern Greek society]*. Athens: Estia, pp. 59-68.

Wetherell, M. (1998) Positioning and Interpretative Repertoires: Conversation Analysis and Post-Structuralism in Dialogue. *Discourse & Society*, Vol. 9, No. 3, 387-412